

<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2024-4-10>

УДК 339.7:339.9:330.342(100)

JEL F65, G20, Z12, O16, P43

В. З. Запукхляк

кандидат економічних наук, науковий співробітник
кафедри міжнародної економіки Західноукраїнського
національного університету, м. Тернопіль
e-mail: vitaliyzapukhlyak@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8976-4477>

А. Р. Заставний

доктор філософії, викладач кафедри політології та філософії
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль
e-mail: a.zastavnyy24@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2828-3332>

**ІСЛАМСЬКІ ФІНАНСИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ:
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ**

Проаналізовано процес становлення та розвитку ісламських фінансів. Обґрунтовано зростання інтересу до ісламських фінансів і виокремлено провідні центри регіональних кластерів ісламських фінансів. Проаналізовано результати рейтингу ісламських фінансових установ світу за версією Global Finance. Досліджено діяльність групи Kuwait Finance House. Висунуто гіпотезу про вплив ісламських фінансів на економіку країн; вибірку становили 12 країн з розвинутою системою ісламських фінансів. Основними незалежними змінними обрано розмір активів ісламських банків, обсяги ринків сукук і такафул, частку ісламських фінансів у банківській системі; залежними змінними визначено обсяг ВВП та ВВП на одну особу. Установлено, що в групі країн із часткою ісламських фінансів понад 20% показники ВВП на одну особу є значно вищими. За допомогою методів кореляційного аналізу встановлено залежності між досліджуваними показниками в цій групі країн. Обґрунтовано значущість запровадження інноваційних інструментів ісламських фінансів, що сприятиме фінансовій інклюзії та залученню інвестицій у соціально важливі проєкти. Запропоновано ключові стратегічні напрями подальшого розвитку ісламських фінансів, що забезпечуватимуть економічний і соціальний ефект.

Ключові слова: глобальна економіка, ісламські фінанси, соціально-економічний розвиток, добробут, сталий розвиток, інвестиції, фінансова інклюзія.

Zapukhlyak V. Z., Zastavnyy A. R. ISLAMIC FINANCE IN THE GLOBAL ECONOMY: SOCIO-ECONOMIC ROLE

The article argues that the impact of globalization transformations on the socio-economic development of countries requires reforming financial systems and promoting financial inclusion. The search for alternatives to the traditional financial system, one of which is Islamic finance, is explained. The process of formation and development of Islamic finance is analyzed, and the role of the first Islamic financial institutions in these processes is determined. The specifics of the functioning of the Nasser Social Bank (Egypt), which still directs its projects to support the social and economic development of the population, are revealed. Research and educational institutions dealing with Islamic finance are systematized. The interest of Western banks and financial institutions in Islamic finance is substantiated. Islamic finance forms regional clusters, with the leading centers being the countries of the Gulf Cooperation Council (GCC); Malaysia (the leading center of Islamic finance in Southeast Asia); Indonesia (successfully integrating the principles of sustainable development into the field of Islamic finance); North Africa (using Islamic finance instruments to stimulate economic development and attract investment); the United Kingdom (the financial hub of Islamic finance in the West). The results of the rating of Islamic financial institutions in the world according to Global Finance are analyzed. The activities of the Kuwait Finance House Group recognized as the best Islamic financial institution are examined, and its main strategic initiatives in 2023, as well as social projects, are identified. A hypothesis about the impact of Islamic finance on the economies of countries is put forward; the sample consisted of 12 countries characterized by the development of Islamic finance. The size of Islamic banks' assets, the volume of Sukuk and Takaful markets, and the share of Islamic finance in the banking system were chosen as the main independent variables; the GDP and GDP per capita were chosen as the dependent variables. Based on the division of countries into two groups according to the share of Islamic finance in the banking system, the authors find that the group with a share of Islamic finance of more than 20% has a significantly higher GDP per capita, which indicates a higher well-being of citizens in these countries. The Sukuk and Takaful markets also show higher values in the group with a higher share of Islamic finance, indicating increased activity in Islamic financial markets in these countries. Using the methods of correlation analysis, the dependencies between the studied indicators in this group of countries are established. The results indicate the untapped potential of Islamic finance to improve the well-being of citizens. The need to direct the resources of Islamic finance to the development of infrastructure and social projects is emphasized. The importance of introducing innovative instruments of Islamic finance, which will promote financial inclusion and attract investment in socially important projects, is substantiated. The key strategic directions for the further development of Islamic finance that will have an economic and social effect are suggested.

Keywords: *global economy, Islamic finance, socio-economic development, welfare, sustainable development, investment, financial inclusion.*

Постановка проблеми. Під впливом глобалізаційних трансформацій країни по-різному вирішують питання соціально-економічного розвитку: одні стають ще більш залежними від зовнішніх фінансових ресурсів, інші намагаються провести реформи, щоб стабілізувати економічну ситуацію в країні та пережити наслідки кризових явищ, підтримують соціальні проекти. Тому дедалі актуальнішим стає питання пошуку альтернативних фінансових підходів до забезпечення збалансованого та стійкого розвитку, сприяння соціально-економічному прогресу. У цьому контексті все більше країн намагаються якщо не повністю змінити фінансову систему, то хоча б імплементувати моделі, орієнтовані на провадження етичних стандартів у фінансову діяльність, запроваджувати фінансові технології поза банківською системою і сприяти фінансовій інклюзії. Однією з таких моделей є система ісламських фінансів, яка вже має достатню практику впровадження в країнах і продемонструвала, що дотримання принципів шаріату у фінансовій діяльності формує етичний базис для забезпечення соціальної справедливості та соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень підтверджує дедалі більший інтерес у науковій літературі до питань функціонування ісламської фінансової системи. Значний внесок у дослідження ісламських фінансів, зокрема ісламського банкінгу, зробили такі вітчизняні науковці, як А. Баторшина, І. Івашук, К. Колінець, В. Корнєєв, Н. Кравчук, З. Луцишин, О. Мозговий, О. Наконечна, І. Пшик, В. Стойка, О. Субочев, О. Чугуєв, О. Юркевич та інші. Однак з огляду на нові тенденції глобального розвитку та багатофункціональності ісламських фінансів виникає потреба в подальшому розвитку наукових досліджень, зокрема щодо соціально-економічної ролі та впливу ісламських фінансів на економічний розвиток країн, які впроваджують у національні фінансові системи принципи цього способу ведення фінансової діяльності. Актуальними в цьому контексті є дослідження міжнародних і регіональних організацій і спеціалізованих установ, які працюють у сфері ісламського фінансування та публікують результати своїх досліджень у вигляді аналітичних звітів. У своєму виступі на Ісламській фінансовій конференції в Кувейті у 2015 р. директор-розпорядник МФВ Крістін Лагард зазначала, що «... розкриття справжнього потенціалу ісламських фінансів потребує сильного керівництва. Це також вимагає тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами – від Близького Сходу до Азії та за її межами; від ісламських банків до політиків, регуляторів і міжнародних фінансових установ, таких як МВФ, Світовий банк і Рада фінансової стабільності» [1].

Метою статті є обґрунтування ролі ісламських фінансових інститутів і механізмів у сучасній глобальній економіці та визначення впливу ісламських фінансів на соціально-економічний розвиток окремих країн і регіонів.

Основні результати дослідження. Пошук альтернатив традиційній фінансовій системі обумовлений низкою чинників економічного, політичного та соціального характеру, прагненням країн зменшити свою залежність від міжнародних фінансових організацій та сприяти розширенню доступу до фінансових послуг і фінансової інклюзії. У цьому контексті ісламські фінанси стають такою альтернативою, адже «... базуються на традиціях і тісно пов'язані з приписами та заборонами, що містяться в шаріаті, але вони відкриті для інновацій, розвитку та сприйняття, здатності адаптуватися до інноваційних фінансових рішень і сучасних технологічних інновацій» [2]. Тобто, поєднуючи традиції та інновації, система ісламських фінансів не є консервативною та не обмежується лише класичними підходами, а навпаки, активно використовує новітні технології та методи фінансового управління.

Повертаючись до історії становлення ісламських фінансів, зауважимо, що принципи шаріату були впроваджені в ділову сферу набагато раніше, ніж вони отримали інституційне оформлення та визнання. Хоча цей принцип може здатися новим, він базується на принципах ісламського права, що сягає понад 1400 років тому. Сучасний розвиток ісламських фінансів почався в другій половині ХХ ст., коли виникла потреба в альтернативі традиційним фінансовим системам. У багатьох зарубіжних дослідженнях наголошується, що першим проектом зі створення ісламської фінансової установи була ініціатива, реалізована на початку 1960-х рр. в Єгипті [3], коли було засновано Mit Ghamr Savings Bank – першу ісламську установу. Вона працювала за принципами, які відповідали шаріату, не стягуючи відсотки за кредити і замість цього розподіляючи прибутки між учасниками. Власники рахунків «... мали право на невеликі короткострокові безвідсоткові позики для виробничих цілей. Їм дозволили знімати свої депозити на вимогу» [3]. Проте щодо діяльності цього банку було і залишається багато запитань, адже, як стверджує Орхан Зейнеб Хафса, доцент Стамбульського університету Сабахаттіна Заїма, «... дані про Mit Ghamr охоплюють лише період 1963–1967 років, оскільки банк було закрито в 1967 році» [4]. Причини закриття озвучуються зовсім різні, включно з політичною чутливістю і відсутністю підтримки з боку Центрального банку.

У 1971 р. в Єгипті був заснований Nasser Social Bank. Це був перший випадок, коли уряд ісламської країни звернув увагу на створення безпроцентної установи. Цілі Nasser Social Bank були по суті соціальними з точки зору досягнення соціальної солідарності для всіх членів суспільства, щоб вони могли мати гідне життя та досягти соціального та економічного розвитку серед громадян. Послуги банку передбачали надання безвідсоткових позик бідним і нужденним, стипендії для студентів і позики на невеликі проекти на основі частки прибутку. Банк продовжив свою роботу, доповнюючи традиційні

послуги новими. Важливими залишаються соціальні позики «Хасана», «... які надаються на суму до десяти тисяч єгипетських фунтів без нарахування відсотків, з невеликими адміністративними витратами, погашення здійснюється щомісячними платежами протягом трьох років. У разі смерті позичальника борг анулюється» [5]. До основних сфер використання таких позик належать витрати, пов'язані з укладенням шлюбу, забезпеченням витрат на лікування, фінансуванням початку навчального процесу, придбанням необхідних початкових матеріалів, а також подоланням фінансових труднощів у надзвичайних або кризових ситуаціях. У межах реалізації стратегії соціальної відповідальності банк запровадив цільову програму соціального фінансування, спрямовану на допомогу особам, які успішно завершили курс лікування від наркотичної залежності. Для цього було розпочато співробітництво із спеціалізованим фондом, діяльність якого орієнтована на реінтеграцію колишніх залежних осіб у суспільство та на ринок праці [5].

У 1970-х роках виникли перші міжнародні ісламські фінансові установи, зокрема Ісламський

банк розвитку (Islamic Development Bank, IDB), створений у 1975 р. для підтримки розвитку країн-членів ОІС (Організація ісламської співпраці). У 1975 р. група бізнесменів виступила з ініціативою заснування Дубайського ісламського банку в Дубаї, ОАЕ. Потім були засновані інші банки, а саме: Kuwait Finance House, Faisal Islamic Bank of Egypt (1977 р.) та Bahrain Islamic Bank (1979 р.). Потім було засновано багато ісламських банків – приблизно 500 у всьому світі.

Після 1990-х років ісламські фінанси почали швидко розвиватися на глобальному рівні. Було розроблено широкий спектр ісламських фінансових продуктів, зокрема сукук (ісламські облигації), такафул (ісламське страхування), з'явилися ісламські інвестиційні фонди. Важливу роль у цьому процесі відіграли міжнародні фінансові центри, як от Лондон і Дубай, які запровадили регулювання для ісламських фінансових операцій. Водночас зростає інтерес до ісламських фінансів з боку навчальних, наукових і дослідницьких установ, основні з яких наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Дослідницькі та навчальні установи, які пов'язані з ісламськими фінансами

Організація	Місце розташування
Islamic Economic Institute (International Centre for Research in Islamic Economics), King Abdulaziz University, Islamic Research and Training Institute (IRTI), Islamic Development Bank (IDB)	Джидда (Саудівська Аравія)
Institute of Islamic Banking and Insurance, Institute of Islamic Finance, Islamic Finance Advisory and Assurance Services	Лондон (Велика Британія)
Durham University – Islamic Finance Program	Дарем (Велика Британія)
University of Reading – Henley Business School (ICMA Centre)	Редінг (Велика Британія)
University of Bolton – Centre for Islamic Finance	Болтон (Велика Британія)
Islamic Finance Council UK (UKIFC)	Единбург (Велика Британія)
INCEIF Europe Campus	Люксембург (Люксембург)
International Shariah Research Academy for Islamic Finance (ISRA)	Куала-Лумпур (Малайзія)
International Centre for Education in Islamic Finance (INCEIF), Islamic Finance Training (IFT), Centre for Islamic Banking and Finance Training, International Islamic University Malaysia (IIUM), Islamic Financial Services Board (IFSB), ZICO Shariah Advisory Services	Куала-Лумпур (Малайзія)
Universiti Utara Malaysia (UUM) – Islamic Business School	Сінток (Малайзія)
Ethic Institute of Islamic Finance, Islamic Finance Academy	Дубай (ОАЕ)
Islamic Finance Institute of South Africa	Кейптаун (ПАР)
Bahrain Institute of Banking and Finance (BIBF), Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)	Манама (Бахрейн)
Hamad Bin Khalifa University (HBKU), Centre for Banking and Financial Studies, College of Islamic Studies	Доха (Катар)
Al Huda Centre of Islamic Banking & Economics (CIBE)	Лахор (Пакистан) / Дубай (ОАЕ)

Джерело: складено й доповнено на основі [6].

На сучасному етапі розвитку глобальної фінансової системи ісламські фінанси демонструють стійку тенденцію до зростання в регіонах із традиційними секулярними фінансовими структурами. Зокрема, активне впровадження фінансових інструментів, що відповідають нормам шариату, спостерігається в країнах Європи, Азії та Африки. Їх сприймають як ефективну альтернативу традиційним банківським моделям завдяки етичним принципам та унікальним механізмам фінансування. Щодо цього науковці зазначають: «... ісламські фінансові установи виконують практично всі традиційні операції – депозитні і кредитні, страхові, розрахунково-касові, здійснюють облік і переоблік

векселів, інвестують кошти у промисловість, сільське господарство, торгівлю, а також фінансують соціальні проекти» [7].

Багато західних банків і фінансових установ почали впроваджувати ісламські фінансові інструменти, стимульовані сприятливими законодавчими змінами. Цей процес активізувався після фінансової кризи 2008 р., коли увага до етичних аспектів банківської діяльності зросла. Безперечно, ісламські фінансові установи довго критикували за надмірну консервативність, коли йшлося про фінансові інновації, але згодом вони відчували свою правоту, коли криза субстандартних запозичень у

2007 р. вразила більшу частину традиційного банківського сектору. Водночас ісламський банківський сектор показав зростання на 33% [6]. За даними Islamic Financial Services Board, на 2023 р. загальні активи ісламських фінансових установ у світі перевищили 3,25 трлн дол. США, водночас значна частка цього обсягу припадає на країни, які не є членами Організації ісламського співробітництва [8].

Ісламські фінанси формують регіональні кластери, які відіграють ключову роль у забезпеченні зростання цього ринку та є регіональними майданчиками впровадження інноваційних фінансових рішень відповідно до принципів шариату. Серед провідних центрів слід виокремити такі:

1. Країни Ради співробітництва Перської затоки (GCC). Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Кувейт і Катар залишаються ядром розвитку ісламських фінансів у світі. Понад 60% активів ісламських банків зосереджено в країнах-учасниках GCC [8]. Саудівська Аравія, наприклад, має один з найбільших ісламських банків світу – Al Rajhi Bank, який на 2023 р. володів активами понад 184 млрд дол. США. Разом з ОАЕ та Катаром вони контролюють значну частину глобальних ісламських активів, що охоплюють і банківські послуги, і ринок ісламських облігацій (сукук). Об'єднані Арабські Емірати активно просувають політику цифровізації ісламських фінансових послуг. Дубайська ініціатива «Dubai: The Capital of Islamic Economy» стала каталізатором для розвитку фінтех-платформ, орієнтованих на шариатські стандарти [9].

2. Малайзія стабільно залишається провідним центром ісламських фінансів у Південно-Східній Азії, об'єднуючи близько 24% світового ринку ісламських облігацій сукук. Крім того, Малайзія є однією з країн-засновниць Міжнародної ради ісламських фінансових послуг (IFSB), що відіграє ключову роль у стандартизації практик ісламського банкінгу на глобальному рівні. На 2023 р. ісламські фінанси становлять приблизно 38% загальних фінансових активів Малайзії [10].

3. Індонезія. Оскільки більшість населення країни сповідує іслам, Індонезія поступово трансформується з ринку, що розвивається, у потужного гравця у сфері ісламських фінансів. Злиття кількох державних ісламських банків у 2021 р. призвело до створення Bank Syariah Indonesia (BSI), який сьогодні є найбільшим ісламським банком країни з активами понад 63 млрд дол. США [11]. Індонезія також стала першою країною, що випустила «зелені» сукук на суму 1,25 млрд дол. США, інтегруючи принципи сталого розвитку у сферу шариатських фінансів.

4. Північна Африка. Цей регіон демонструє підвищену зацікавленість до впровадження ісламських фінансових інструментів як засобу стимулювання економічного розвитку та залучення інвестицій. Наприклад, Єгипет у 2023 р. випустив перший ісламський сукук. Туніс також просуває законодавчі реформи для створення сприятливого середовища для ісламського фінансування.

5. Велика Британія. Лондон став важливим фінансовим хабом для ісламських фінансів на Заході. У 2014 р. уряд Великої Британії випустив перші державні сукук на суму 200 млн фунтів стерлінгів. Велика Британія також є важливим центром для міжнародних ісламських банків і численних інвестиційних фондів, які відповідають принципам шариату, що сприяє розширенню впливу ісламських фінансів у глобальній економіці.

Global Finance щорічно проводить оцінювання ісламських фінансових установ у світі, які вирізняються інноваційними продуктами, асортиментом і якістю послуг, а також зафіксували позитивні фінансові результати, надійні баланси та належне управління. Найкращою ісламською фінансовою установою світу за версією *Global Finance* за 2024 р. є Kuwait Finance House (KFH) – другий за величиною ісламський банк у світі. Група KFH працює в кількох регіонах світу та налічує 628 банківських відділень, 2223 банкоматів і 17 865 співробітників [12]. 2023 р. став першим повним роком інтеграції KFH після придбання Ahli United Bank у 2022 р. KFH просувається вперед у своїй стратегії цифрової трансформації, запускаючи інноваційні цифрові фінансові рішення; запроваджує правила та положення щодо управління, прийняті на рівні кувейтських банків, а також інструкції з управління шариатським контролем на рівні ісламських банків Кувейту, видані Центральним банком Кувейту. У 2023 р. особливу увагу KFH приділяв управлінню ризиками (табл. 2), що було відповіддю на геополітичні події як у регіоні, так і у світі, та соціальним проектам (табл. 3). Така стратегія дала KFH змогу зберегти стабільне зростання фінансових портфелів і депозитів, що супроводжувалося позитивною динамікою основних показників ефективності. KFH успішно запустив нове покоління цифрових банківських послуг, що стало частиною стратегії банку з повної цифровізації своїх продуктів і послуг, полегшуючи доступ до них.

Інституція, яка стала переможцем на Близькому Сході, Al Rajhi Bank – найбільший ісламський банк у світі. Al Rajhi Bank незмінно демонструє високі показники, які підтримуються передовими технологіями та сильним брендом. Малайзійський Maybank Islamic Bank отримав нагороду як найкраща міжнародна фінансова організація в Азії. Маючи потужну базу капіталу та високу прибутковість, Maybank часто є першим у виведенні на ринок інноваційних фінансових продуктів, які відповідають шариату.

Проаналізуємо вплив ісламських фінансів на економіку країн. Основними незалежними змінними обрано розмір активів ісламських банків, обсяги ринків сукук і такафул, частка ісламських фінансів у банківській системі; як залежні змінні запропоновано дві, аналіз для яких проводився окремо, – це обсяг ВВП і ВВП на одну особу. Першопочатково для аналізу було обрано 12 країн, для яких характерним є розвиток ісламських фінансів (вихідні дані наведено у табл. 4).

Таблиця 2

Ініціативи KFH у 2023 р., спрямовані на покращення управління та сталого розвитку бізнесу

Категорія	Опис
Розкриття інформації та прозорість	Політика розкриття інформації KFH є основою корпоративного управління. Зовнішні аудитори: EY та Deloitte & Touche. Загальна винагорода – 2,533 тис. кувейтських динарів
Дотримання Кодексу ділової етики	KFH дотримується найвищих стандартів Кодексу ділової етики, включно з політикою конфлікту інтересів, безпеки інформації, боротьби з корупцією
Піклування про співробітників	KFH створює справедливе робоче середовище, забезпечує розвиток людського капіталу. У 2023 р. 3123 співробітники пройшли тренінги
Соціальна відповідальність	KFH активно підтримує соціальні ініціативи, зокрема спортивні, освітні та культурні програми. Надана допомога постраждалим від землетрусів у Сирії та Туреччині
Захист довкілля	KFH приділяє особливу увагу питанням, пов'язаним із змінами клімату та навколишнім середовищем. KFH тісно співпрацює з місцевими та міжнародними організаціями, які займаються екологічними питаннями. Це досягається через партнерство з Програмою розвитку ООН (UNDP) та Державною екологічною службою Кувейту для сприяння різним проєктам та ініціативам, спрямованим на збереження навколишнього середовища та зменшення негативних наслідків змін клімату. У 2023 р. KFH запустив Академію сталого розвитку в партнерстві із SEEDs у межах стратегії сталого розвитку KFH та кампанії «Keerit Green» для збереження навколишнього середовища; ініціативу Printer Management Solution, яка спрямована на дотримання міжнародних стандартів у галузі сталого друку, запровадження цифрових рішень
Права акціонерів і зацікавлених сторін	KFH гарантує захист прав акціонерів і зацікавлених сторін через впровадження політик і процедур, які забезпечують справедливе ставлення до всіх акціонерів

Джерело: [12].

Таблиця 3

Соціальні внески KFH у 2023 р.

Категорія	Обсяги, кувейтські динари
Гуманітарні та соціальні пожертви та внески	43 828 514
Внесок до Фонду підтримки наукових досліджень (KFAS)	3 248 672
Податок на підтримку національної робочої сили (NLST)	9 258 797
Внесок до Інституту банківських досліджень	674 381

Джерело: [12].

Таблиця 4

Показники ісламських фінансів та економічного розвитку окремих країн, 2023 р.

Країна	ВВП, млрд дол. США	Населення, млн осіб	ВВП на одну особу, тис. дол. США	Активи ісламських банків, млрд дол. США	Ринок сукук, млрд дол. США	Ринок такафул, млрд дол. США	Частка ісламських фінансів у банківській системі, %
Малайзія	432,82	33,4	12 958,68	219,42	262,0	6,2	44,5
Саудівська Аравія	1067,0	36,0	29 638,89	586,3	160,0	19,9	72,0
ОАЕ	504,17	10,2	49 428,43	175,6	93,0	3,4	26,0
Бахрейн	43,2	1,8	24 000,00	83,5	38,0	1,8	27,0
Кувейт	163,8	4,5	36 400,00	125,3	49,0	2,3	35,0
Туреччина	853,5	86,5	9867,05	65,7	33,0	1,4	7,5
Єгипет	403,4	109,3	3690,76	34,5	22,0	1,2	10,0
Йорданія	50,8	11,1	4576,58	12,1	5,3	0,5	15,0
Марокко	141,1	37,5	3762,67	8,6	4,2	0,4	5,0
Індонезія	1320,0	273,5	4826,33	88,5	78,0	2,3	10,0
Пакистан	349,0	240,5	1451,14	49,8	38,0	1,9	15,0
Катар	220,0	2,9	75 862,07	129,6	54,0	2,5	29,0

Джерело: побудовано авторами за даними [13; 14; 15].

Під час проведення попереднього аналізу було виявлено значні відмінності між країнами за часткою ісламських фінансів у банківській системі, тому країни поділили на дві групи – з показником понад 20% і менше. У першу групу увійшли такі країни: Малайзія, Саудівська Аравія, ОАЕ, Бахрейн, Кувейт і Катар. Середні значення показників по групах наведено в табл. 5. У країнах із часткою ісламських фінансів менш ніж 20% роль ісламських фінансів у загальній банківській системі є невеликою. Це означає, що вплив цього сектору на загальну економіку слабший порівняно з країнами, де ісламські фінанси більш розвинуті (наприклад Малайзією або

Саудівською Аравією). Туреччина має одну з найбільших економік у регіоні, але частка ісламських фінансів становить там лише 7,5%, тому вплив ісламських фінансів на ВВП незначний. У країнах, де ісламські фінанси не домінують, традиційні фінансові інституції справляють більший вплив на економіку. Деякі країни, як от Туреччина або Єгипет, мають великі економіки, але через меншу частку ісламських фінансів у банківській системі загальний вплив їх на ВВП відносно менший. Водночас у країнах з більш розвинутою системою ісламських фінансів (наприклад у Малайзії) вплив на економіку буде більшим.

Порівняльний аналіз показників для двох груп країн

Показник	Група 1 ($\geq 20\%$)	Група 2 ($< 20\%$)
ВВП, млрд дол. США	405,1650	519,6333
ВВП на одну особу, тис. дол. США	38 048,0117	4695,7550
Активи ісламських банків, млрд дол. США	219,9533	43,2000
Ринок сукук, млрд дол. США	109,3333	30,0833
Ринок такафул, млрд дол. США	6,0167	1,2833
Частка ісламських фінансів у банківській системі, %	38,9167	10,4167

Джерело: розраховано авторами.

За результатами аналізу табл. 5 з визначеними середніми показниками в групах можна зробити низку висновків:

- група із часткою ісламських фінансів понад 20% має менший середній ВВП, ніж група з меншим впливом ісламських фінансів;
- у групі із часткою ісламських фінансів понад 20% значно вищий ВВП на душу населення, що свідчить про більший добробут громадян у цих країнах;

– активи ісламських банків суттєво вищі в групі із часткою ісламських фінансів понад 20%, що підкреслює важливість цього сектору в цих країнах;

– ринки сукук і такафул демонструють також вищі значення в групі з більшою часткою ісламських фінансів, що свідчить про більшу активність на ісламських фінансових ринках у цих країнах.

Побудуємо кореляційну матрицю для першої групи країн (табл. 6).

Таблиця 6

Кореляційна матриця для країн із часткою ісламських фінансів у банківському секторі понад 20%

Показник	ВВП, млрд дол. США	ВВП на одну особу, тис. дол. США	Активи ісламських банків, млрд дол. США	Ринок сукук, млрд дол. США	Ринок такафул, млрд дол. США	Частка ісламських фінансів у банківській системі, %
ВВП, млрд дол. США	1.0	-0.16	0.96	0.54	0.94	0.86
ВВП на одну особу, тис. дол. США	-0.16	1.0	-0.24	-0.56	-0.28	-0.39
Активи ісламських банків, млрд дол. США	0.96	-0.24	1.0	0.49	1.0	0.96
Ринок сукук, млрд дол. США	0.54	-0.56	0.49	1.0	0.49	0.57
Ринок такафул, млрд дол. США	0.94	-0.28	1.0	0.49	1.0	0.97
Частка ісламських фінансів у банківській системі, %	0.86	-0.39	0.96	0.57	0.97	1.0

Джерело: розраховано авторами.

Щодо загального ВВП, то присутній дуже тісний позитивний зв'язок з активами ісламських банків (0,96), ринком такафул (0,94), часткою ісламських фінансів у банківській системі (0,86), а також помірний позитивний зв'язок з ринком сукук (0,54). Водночас за результатами розрахунку встановлено слабкий негативний зв'язок ісламських фінансів з показником ВВП на одну особу, що дає підстави зробити висновок про те, що ісламські фінанси більшою мірою впливають на загальний економічний розвиток, але не на добробут кожного окремого громадянина в цих країнах. Тому країни, які активно використовують ісламські фінанси, повинні більше уваги приділяти інфраструктурним і соціальним проектам.

Наприклад, ісламське страхування, відоме як такафул, може відігравати важливу роль у наданні домогосподарствам і підприємствам доступу до фінансових послуг, що посилить їхню стійкість до фінансових ризиків. Наприклад, підрозділ Maybank Group, Etiqa Islamic Berhad, пропонує низку загальних і сімейних планів Такафул через численні канали дистрибуції в Малайзії, Сінгапурі, Філіппінах, Індонезії та Камбоджі. У 2022 р. Etiqa стала першою

страховою та такафул-компанією в Малайзії, яка підписала Принципи сталого страхування ООН.

Ісламські фінансові установи активно досліджують можливості краудфандингових платформ для залучення інвестицій у соціально важливі проекти. Це дає інвесторам змогу вкласти кошти в проекти, що відповідають принципам шариату, зокрема у сфері соціальної справедливості. Ethis є ісламською платформою для краудфандингу, що дає змогу інвестувати в нерухомість та інші соціальні проекти в Південно-Східній Азії та на Близькому Сході. Платформа залучає кошти від інвесторів, зацікавлених у соціально значущих проектах, та забезпечує відповідність трансакцій принципам шариату. Інші приклади ісламських краудфандингових платформ: Launch Good, яка підтримує ініціативи, спрямовані на соціальну справедливість, гуманітарну допомогу та розвиток громади, та Global Sadaqah, яка спеціалізується на краудфандингу благодійних проектів, відповідаючи ісламським принципам, зокрема на підтримку бідних верств населення та соціально важливих ініціатив.

Серед інноваційних інструментів ісламських фінансів виокремимо смарт-вакаф і токенизацію

активів. Вакаф (благодійні пожертви у формі нерухомості чи інших активів) можна токенизувати, що дає змогу збільшити ефективність управління цими активами. У Бахрейні створено платформу для токенизації вакафів, що забезпечує прозоре управління активами та підвищує ефективність використання їх. Це дає змогу уникнути зловживань і максимально ефективно використовувати благодійні ресурси. Dubai International Financial Centre (DIFC) використовує блокчейн для токенизації великих активів, таких як нерухомість, що дає змогу дробити активи на дрібні частки для ширшого кола інвесторів. Це значно розширює можливості доступу до інвестицій для приватних інвесторів. Завдяки співпраці з фінтех-компанією Link Aja в Індонезії уряд запровадив платформу для смарт-вакафу, що дає змогу громадянам здійснювати пожертви в режимі онлайн. Це сприяє підвищенню прозорості та швидкості розподілу благодійних внесків, роблячи вакаф зручнішим для широкого кола людей.

Ці інновації вже сьогодні суттєво впливають на розвиток ісламських фінансів, підвищуючи їхню доступність і зручність як для клієнтів, так і для бізнесу, створюючи підґрунтя для забезпечення соціально-економічного розвитку країн. Інноваційні технології в ісламських фінансах не лише підвищують ефективність і прозорість фінансових процесів, а й сприяють більшій інклюзії.

Висновки. Отже, ісламські фінанси формують альтернативну модель управління фінансовими ресурсами, яка поєднує принципи етичності, соціальної відповідальності та дотримання релігійних норм. Ця система дає суб'єктам господарювання та приватним особам змогу здійснювати фінансову діяльність відповідно до норм шариату, що виключає практики, заборонені ісламським правом. Основоположними засадами є забезпечення справедливості, прозорості, взаємної відповідальності та рівноправного розподілу ризиків між сторонами фінансових угод, що сприяє формуванню більш інклюзивної та справедливої фінансової екосистеми. Однією з ключових соціальних функцій ісламських фінансів є спрямованість на досягнення суспільного добробуту шляхом підтримки соціально значущих проєктів і стимулювання фінансової інклюзії, особливо серед уразливих категорій населення. У цьому контексті ісламська фінансова модель розглядається як інструмент подолання соціально-економічної нерівності, підтримки підприємництва та розвитку людського капіталу. Ісламські фінанси, на відміну від традиційної фінансової системи, пропонують модель, в основі якої лежать морально-етичні імперативи. Серед ключових напрямів подальшого розвитку ісламських фінансів виокремимо кілька стратегічних, що відображають поточні виклики та потреби глобального фінансового середовища: зростання ролі цифрових фінансових технологій (FinTech), які забезпечують ширший доступ до фінансових послуг для різних соціальних груп, зокрема в регіонах з недостатньо розвинутою традиційною банківською інфраструктурою; посилення ролі цифрових фінансових послуг для задоволення потреб різних верств населення,

особливо в регіонах з обмеженим доступом до банківських послуг, розширення доступу до фінансових послуг через використання фінтех-стартапів, зокрема впровадження інноваційних рішень у сфері мобільного банкінгу та електронних платіжних систем; поглиблення міжнародної співпраці між ісламськими фінансовими установами та провідними глобальними фінансовими організаціями, зокрема Світовим банком, Ісламським банком розвитку та іншими, що дасть змогу реалізовувати партнерські проєкти, орієнтовані на фінансування сталих інвестицій, розвиток «зеленої» економіки та підтримку програм фінансової інклюзії в країнах.

Список використаних джерел

1. Unlocking the Promise of Islamic Finance, Speech by Christine Lagarde, Managing Director, International Monetary Fund at the Islamic Finance Conference, Kuwait City, Kuwait; November 11, 2015. IMF: Website. 11.11.2015. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp111115>
2. Lutsyshyn Z., Vorobiova A. Adaptability of the Islamic Financial System to Modern Technological Innovations. *MIND Journal*. 2021. № 11. DOI: <https://doi.org/10.36228/MJ.11/2021.3>
3. Iqbal M., Molyneux P. History and Growth of Islamic Banking and Finance. *Thirty Years of Islamic Banking*. London: Palgrave Macmillan, 2005. Pp. 36-71. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-230-50322-9_4
4. Orhan Z. H. Mit Ghamr Savings Bank: A Role Model or an Irreplicable Utopia? *The Journal of Humanity and Society*. 2018. Pp. 85-102. DOI: <https://doi.org/10.12658/M0263>
5. Nasr Social Services. NSB: Website. 2024. URL: <https://nsb.gov.eg/en>
6. Мозговий О. М., Субочев О. В., Юркевич О. М. Сучасний стан індустрії ісламських фінансів: статистика якісного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 8-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_7_4
7. Пшик Б. І. Ісламська фінансова модель: особливості, фінансові інструменти, світові тенденції. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 2. С. 20-24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2013_2_6
8. *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023*. Islamic Financial Services Board, 2023. 133 p. URL: https://www.ifs.org/wp-content/uploads/2023/10/Islamic-Financial-Services-Industry-Stability-Report-2023_En.pdf
9. *State of the Global Islamic Economy Report*. Dubai: Islamic Economy Development Centre, 2022. 205 p. URL: https://asmex.org/wp-content/uploads/2022/11/State-of-the-global-islamic-economy-report_2022.pdf
10. Malaysia Islamic Banking Market Outlook to 2029. Report Summary. *TraceData Research*: Website. 2024. URL: <https://www.tracedataresearch.com/industry-report/malaysia-islamic-banking-market>

11. BSI Annual Report 2023. BSI: Website. 2024. URL: <https://www.bankbsi.co.id/company-information/reports>
12. *Annual Report 2023*. Kuwait Finance House, 2024. URL: <https://www.kfh.com/dam/jcr:42b9d3bd-d33b-4639-ad6a-e18ff0d254d9/KFH%20Annual%20Report%20En%202023.pdf>
13. ICD – LSEG Islamic Finance Development Report 2023: Navigating Uncertainty. LSEG: Website. 28.11.2023. URL: https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG
14. State of the Global Islamic Economy Report. *Salaam Gateway*: Website. 2024. URL: <https://salaamgateway.com/specialcoverage/SGIE23>
15. World Development Indicators. *The World Bank*: Website. 2024. URL: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators>

References

1. Unlocking the Promise of Islamic Finance, Speech by Christine Lagarde, Managing Director, International Monetary Fund at the Islamic Finance Conference, Kuwait City, Kuwait; November 11, 2015 (2015, Nov 11). *IMF*: Website. Retrieved from <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp111115>
2. Lutsyshyn, Z., & Vorobiova, A. (2021). Adaptability of the Islamic Financial System to Modern Technological Innovations. *MIND Journal*, 11. DOI: <https://doi.org/10.36228/MJ.11/2021.3>
3. Iqbal, M., & Molyneux, P. (2005). History and Growth of Islamic Banking and Finance. In *Thirty Years of Islamic Banking* (pp. 36-71). London: Palgrave Macmillan. Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-230-50322-9_4
4. Orhan, Z. H. (2018). Mit Ghamr Savings Bank: A Role Modeloran Irreplicable Utopia? *The Journal of Humanity and Society*, 85-102. DOI: <https://doi.org/10.12658/M0263>
5. Nasr Social Services (2024). *NSB*: Website. Retrieved from <https://nsb.gov.eg/en>
6. Mozhovyy, O. M., Subochev, O. V., & Yurkevych, O. M. (2017). Suchasnyy stan industriyi islams'kykh finansiv: statystyka yakisnoho rozvytku [Current State of Islamic Finance Industry: Development Data]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience*, 7, 8-14. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_7_4 [in Ukrainian].
7. Pshyk, B. I. (2013). Islams'ka finansova model': osoblyvosti, finansovi instrumenty, svitovi tendentsiyi [Islamic Financial Model: Features, Financial Instruments, Global Trends]. *Visnyk Universytetu bankivs'koyi spravy Natsional'noho banku Ukrainy – Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 2, 20-24. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUBsNbU_2013_2_6 [in Ukrainian].
8. *Islamic Financial Services Industry Stability Report 2023* (2023). Islamic Financial Services Board. Retrieved from https://www.ifs.org/wp-content/uploads/2023/10/Islamic-Financial-Services-Industry-Stability-Report-2023_En.pdf
9. *State of the Global Islamic Economy Report* (2022). Dubai: Islamic Economy Development Centre. Retrieved from https://asmex.org/wp-content/uploads/2022/11/State-of-the-global-islamic-economy-report_2022.pdf
10. Malaysia Islamic Banking Market Outlook to 2029. Report Summary (2024). *TraceData Research*: Website. Retrieved from <https://www.tracedataresearch.com/industry-report/malaysia-islamic-banking-market>
11. BSI Annual Report 2023 (2024). BSI: Website. Retrieved from <https://www.bankbsi.co.id/company-information/reports>
12. *Annual Report 2023* (2024). Kuwait Finance House. Retrieved from <https://www.kfh.com/dam/jcr:42b9d3bd-d33b-4639-ad6a-e18ff0d254d9/KFH%20Annual%20Report%20En%202023.pdf>
13. ICD – LSEG Islamic Finance Development Report 2023: Navigating Uncertainty (2023, Nov 28). LSEG: Website. Retrieved from https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG
14. State of the Global Islamic Economy Report. *Salaam Gateway*: Website. 2024. Retrieved from <https://salaamgateway.com/specialcoverage/SGIE23>
15. World Development Indicators (2024). *The World Bank*: Website. Retrieved from <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators>

Надійшло 01.12.2024 р.